

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІЗНОМАНІТТЯ ФОРМ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ І МІСЦЕ НАРОДНОГО ПІДПРИЄМСТВА В НЬОМУ

У статті обґрунтовано, що інноваційне народне підприємство є організаційно-правовою формою, відмінною від існуючих в Україні, що має спільні риси з повним товариством та підприємствами колективної форми власності. Найближче з юридичного погляду поняттю "народне інноваційне підприємство" відповідає юридична форма "народне підприємство", що офіційно існує в Російській Федерації. Незважаючи на схожість цієї моделі з пропонованою, вона не є тотожною й запозиченою, оскільки причини формування, принципи створення підприємства та режими функціонування мають суттєві відмінності.

Ключові слова: форма власності, підприємство, законодавство, забезпечення, народне підприємство.

На сьогодні в Україні законодавчо формалізовано різноманіття форм власності, характерне для сучасних економік, що мають статус ринкових. Згідно зі ст. 63 Господарського кодексу України (ГКУ), в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);

підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);

комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;

державне підприємство, що діє на основі державної власності;

підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності).

В Україні можуть діяти також інші види підприємств, передбачені законом.

Мета статті – розглянути законодавче забезпечення різноманіття форм власності в Україні й місце народного підприємства в ньому.

Для досягнення мети доцільно розглянути більш детально принципи формування підприємств колективної форми власності, відображені в ГКУ у гл. 10 "Підприємства колективної власності", а також вид господарського товариства "повне товариство", оскільки ці форми є найбільш наближеними до запропонованої моделі здійснення відносин власності на засоби виробництва.

Так, підприємством колективної власності визнано корпоративне або унітарне підприємство, що діє на основі колективної власності засновників (засновників). Підприємствами колективної власності є виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських і релігійних організацій, інші підприємства, передбачені законом.

До народного інноваційного підприємства найближчою організаційною формою є

виробничий кооператив, діяльність якого, відповідно до законодавства, заснована на таких принципах: добровільність членства громадян у кооперативі та вільний вихід з нього; особиста трудова участь членів кооперативу в діяльності підприємства; відкритість і доступність членства для тих, хто визнає статут кооперативу, бажає брати участь у його діяльності на умовах, встановлених статутом кооперативу; демократичний характер управління кооперативом, рівні права членів кооперативу при прийнятті рішень; розподіл доходу між членами кооперативу відповідно до їх трудової та майнової участі в діяльності кооперативу; контроль членів кооперативу за його роботою в порядку, визначеному статутом [1].

Більшість з наведених принципів відповідають організаційній формі інноваційного народного підприємства. Виняток становить розподіл доходу між членами підприємства, який здійснюється відповідно до трудової участі, адекватній професійним обов'язкам на посаді.

Створення виробничого кооперативу здійснюється на таких загальних умовах: засновниками (членами) виробничого кооперативу можуть бути громадяни, іноземці та особи без громадянства. Чисельність членів виробничого кооперативу не може бути меншою ніж три особи; рішення про створення виробничого кооперативу приймається його установчими зборами; виробничий кооператив вважається створеним і набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації.

Членами виробничого кооперативу можуть бути громадяни, які досягли 16-річного віку, які визнають статут кооперативу та дотримуються його вимог, беруть майнову та трудову участь у діяльності кооперативу.

Найістотнішою відмінністю виробничого кооперативу від народного інноваційного підприємства є положення про те, що громадяни можуть бути одночасно членами виробничих кооперативів, а також членами кооперативів інших типів (споживчих, жит-

лових тощо). Щодо інноваційного народного підприємства, то участь у його діяльності виключає можливість участі громадян у подібних організаціях.

Крім зазначеного, підприємство акціонерної форми власності, так зване "повне товариство", також має спільні риси із запропонованою моделлю інноваційного народного підприємства.

Згідно із законодавством України, повним товариством є господарське товариство, всі учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства й несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном.

Внески учасників і засновників господарського товариства мають свої особливості. Так, внесками учасників і засновників господарського товариства можуть бути будинки, споруди, обладнання та інші матеріальні цінності, цінні папери, права користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будинками, спорудами, а також інші майнові права (у тому числі майнові права на об'єкти інтелектуальної власності), кошти (у тому числі в іноземній валюті); внесок, оцінений у гривнях, становить частку учасника та засновника у статутному капіталі товариства. Порядок оцінювання внесків визначено в установчих документах господарського товариства, якщо інше не передбачено законом; забороняється використовувати для формування статутного (складеного) капіталу товариства бюджетні кошти, кошти, одержані в кредит та під заставу, векселі, майно державних (комунальних) підприємств, яке відповідно до закону (рішення органу місцевого самоврядування) не підлягає приватизації, та майно, яке перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ, якщо інше не передбачено законом.

Формування внесків повного товариства становить основну розбіжність між цією організаційною формою та інноваційним народним підприємством. Так, на відміну від повного товариства, інноваційне народне підприємство передбачає формування статутного фонду за рахунок кредитних ресурсів співробітників, а наявність інтелектуальної власності не дає права викупу акцій у межах цієї організаційної форми.

Таким чином, можна стверджувати, що інноваційне народне підприємство є організаційно-правовою формою, відмінною від існуючих на сьогодні в Україні [2].

Найближче за юридичного погляду поняття "народне інноваційне підприємство" відповідає юридична форма "народне підприємство", офіційно існуюча в Російській Федерації. Незважаючи на схожість цієї моделі із запропонованою, вона не є тотожною та запозиченою, оскільки причини формування, принципи створення підприємства й режими функціонування мають суттєві відмінності. У зв'язку із цим ця організаційно-правова форма вимагає детального розгляду.

Стійкою тенденцією світового соціально-економічного розвитку другої половини ХХ ст. стала тенденція демократизації відно-

син власності. Розвиток глобального процесу демократизації владногосподарських відносин, насамперед, на мікроекономічному рівні за допомогою розділу господарської влади між капіталом і працею або її переходу до працівників, зумовлено рядом економічних і соціально-політичних причин.

Пошук концепції відносин працівника та підприємства найбільшою мірою відповідає особливостям українського менталітету, національним традиціям.

При цьому національні особливості як фактор структури власності набувають вторинного значення в умовах технологічного прогресу, становлення виробництв нового технологічного укладу, розвиток якого супроводжується низкою універсальних закономірностей, серед яких необхідність формування виробничих відносин, адекватних новому рівню розвитку продуктивних сил.

Ситуація на промислових підприємствах на сьогодні далека від стабільної й характеризується активним перебігом процесів, що ускладнюють нормальне функціонування підприємств. Між колективом і адміністрацією підприємств поглиблюється розрив, що почався в період скасування зовнішніх обмежень на розподіл заробітної плати, посилився в період першого етапу приватизації та закріпився у вигляді різних інтересів керівництва та інших працівників підприємства.

Поняття "ефективного власника", тобто власника, зацікавленого в довгостроковому розвитку підприємства, у сучасних умовах може знайти своє адекватне втілення не стільки в особі зовнішніх інвесторів – великих банків або фінансових компаній, скільки в особі трудових колективів самих підприємств.

Сьогодні під вискоелефективними підприємствами розуміють організації, які підвищують свою конкурентоспроможність за рахунок використання внутрішніх резервів, підвищуючи мотивацію працівників і орієнтуючи їх на поліпшення роботи підприємства. На таких підприємствах люди – це найцінніший ресурс, яким володіє організація. Як показує світова практика створення вискоелефективних підприємств, у таких випадках межі для ефективного використання найціннішого ресурсу виробництва не існують. Згідно із практикою, коли люди ототожнюють свій інтерес з інтересами своїх організацій і держави, у них з'являється величезна творча енергія, що є основою продуктивності та інноваційного розвитку.

У результаті проведених досліджень підприємств з різними формами власності, головною метою яких – визначити форму, найбільшою мірою здатну створювати ефективне виробництво на основі розвитку у працівників і менеджерів високої внутрішньої мотивації до праці, виявлено, що найбільшим ступенем поєднання особистого інтересу з інтересом підвищення ефективності і прибутковості організацій володіють підприємства, які належать працівникам – власникам, внутрішнім акціонерам.

Але найголовніше – народні підприємства займаються скороченням ієрархічних ступенів управління й обережним переходом від автономії на робочому місці до ро-

боти автономними бригадами. Поступовим залученням працівників в управління вони домагаються розвитку трудової етики на виробництві та нової культури власності. Важливо уточнити при цьому, що в російській дійсності немає обмеження на рівень технологічного устрою при формуванні народного підприємства, що може відобразитися в наявності конфлікту між рівнем розвитку продуктивних сил і пропонованою моделлю виробничих відносин.

На думку російських експертів, народні підприємства не позбавлені небезпеки переродження в традиційні організації. Ці небезпеки потенційно приховані у великій концентрації влади в руках генеральних директорів та голів наглядових рад, якщо статутом підприємства не передбачено інше. Випробування владою мало хто витримує. Приборкати владолюбство менеджерів може тільки сила солідарності власників-працівників та їх готовність цю силу застосувати для зміщення такого директора.

У межах запропонованої моделі інноваційного народного підприємства проблему організаційно-правової форми вирішують за допомогою встановлення пропорцій на володіння часткою акцій, адекватне займаній посаді. При цьому дотримується пропорція, що відображає рівень нерівності в межах підприємства як виробничої системи (не більше ніж 1:10).

Закон про створення програм наділення працівників акціями (ІСОП) прийнято на початку 70-х рр. ХХ ст. насамперед з ідеологічних міркувань як виклик радянському соціалізму. Конгрес тоді визнав, що в США занадто мало капіталістів, занадто багато найманої праці і занадто велика концентрація власності в руках 1% населення, а це небезпечно для капіталізму. Тому необхідна демократизація власності [3].

Висновки. Враховуючи світовий досвід, зауважимо, що без підтримки держави власність працівників не може стати впливовим соціальним сектором економіки. Вона буде перебувати на її периферії. Згідно з даними Національного центру власності працівників США, переконливі свідчення

вражаючих успіхів підприємств з програмами ІСОП забезпечують їм широку підтримку в конгресі. Дуже мало членів конгресу активно виступають проти ідеї наділення робочих власністю. Це особливо важливо в період становлення нового технологічного устрою, розвиток якого неможливий без активної державної участі. Перша стадія технологічного розвитку, що передбачає стимулювання НДДКР, на порозі 6-го ТУ не може здійснюватися виключно приватними компаніями, оскільки сам устрій спрямований на розвиток біо-, нано- та інформаційних технологій, а також їх синтезу. При цьому інноваційне рішення в цій галузі можна одночасно розглядати як прорив і як загрозу національній безпеці.

Інноваційне народне підприємство є організаційно-правовою формою, відмінною від існуючих на сьогодні в Україні, що має спільні риси з повним товариством та підприємствами колективної форми власності. Найближча з юридичного погляду поняття "народне інноваційне підприємство" юридична форма "народне підприємство" офіційно існує в Російській Федерації. Незважаючи на схожість цієї моделі із запропонованою, вона не є тотожною й запозиченою, оскільки причини формування, принципи створення підприємства та режими функціонування мають суттєві відмінності.

Висновки. Отже, народне інноваційне підприємство зберігає тип демократичного управління та призначене для здійснення інноваційної діяльності, що вимагає творчого підходу більшості працівників.

Список використаної літератури

1. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – Київ : Академія, 2000. – Т. 1. – 864 с.
2. Корреспондент [Электронный ресурс] Эксперты: Приватизация в Украине в 2013 году пройдет в интересах олигархов. – Режим доступа: <http://korrespondent.net>.
3. Политическая экономия : учеб. для вузов / [В. А. Медведев, Л. И. Абалкин, О. И. Ожерельев и др.]. – Москва : Политиздат, 1988. – 735 с.

Стаття надійшла до редакції 08.06.2015.

Овчаренко Р. Законодательное обеспечение разнообразия форм собственности в Украине и место народного предприятия в нем

В статье обосновано, что инновационное народное предприятие является организационно-правовой формой, отличной от существующих в настоящее время в Украине, имея общие черты с полным обществом и предприятиями коллективной формы собственности. Наиболее близко с юридической точки зрения понятию "народное инновационное предприятие" соответствует юридическая форма "народное предприятие", официально существующая в Российской Федерации. Несмотря на сходство данной модели с предлагаемой, она не является тождественной и заимствованной, так как причины формирования, принципы создания предприятия и режимы функционирования имеют существенные отличия.

Ключевые слова: форма собственности, предприятие, законодательство, народное предприятие.

R. Ovcharenko. Legislative Support Diversity of Owner Ship in Ukraine And Place it in The National Company

It is proved in the article that the innovative people enterprise is an organizational and legal form which differs from existing now in Ukraine and have common features with full society and the enterprises of collective form of ownership. From the legal point of view the concept "national innovative enterprise" most closely corresponds the legal form "national enterprise" which is officially existing in the Russian Federation. Despite similarity of this models it is not identical and

borrowed as the formation reasons, the principles of creation of the enterprise and the modes of functioning have essential differences. The concept of "the national innovative enterprise" differs from other interconnected legal forms on the following signs. Branch aspect – the national innovative enterprise is created in branches of the 5th and 6th technological levels and is innovative by a main type of the activity. It doesn't exclude possibility of application of this organizational and legal form to the enterprises of the 3rd and 4th levels, however it will demand a specification of forms of participation of workers in decision-making. In general, the following principle is observed: than more creative is activity in general, especially the "innovative national enterprise" form is adequate. Thus efficiency of this form will be higher among the enterprises of one technological level that is caused by the property right of the worker to means of production exercised in it. Economic aspect – the enterprise is in the first phase of life cycle called "rise" (according to I. Adizes model). Legal aspect: the state (in the form of the central, regional and local authorities) may be an equal owner of the enterprise that is defined by need of control of innovative development in some cases, control from local authorities – if the enterprise is "growth point" in the territory or has a status of the city-forming enterprise. An aspect of distribution of property: the applicant who is answering to professional criteria and brought the financial capital in the sum adequate to a post according to classification of positions can become the participant of the enterprise; at dismissal from the enterprise the worker receives a financial equivalent of cost, reserving the right of possession it in any forms. An aspect of management: depending on the size of the enterprise (patient or explorant firm) control can be performed as by self-government (as cooperative) and by delegation of powers to governing bodies (as joint-stock company).

Key words: ownership, business, law, security, national enterprise.